

KRAKOWSKI PRZEGLĄD NOTARIALNY

*Krzysztof Maj**

O odmowie dokonania czynności notarialnej i jej uzasadnieniu

Wstęp

Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw¹ dodała do ustawy Prawo o notariacie art. 81a w brzmieniu: „Odmowę dokonania czynności notarialnej notariusz stwierdza w protokole. Do protokołu nie stosuje się przepisów art. 92 § 1 pkt. 7 i 8 oraz art. 94 § 1”. Zmieniła także brzmienie art. 82 i art. 83, dostosowując je do zmiany podstawowej, jaką było określenie trybu i formy odmowy dokonania czynności notarialnej. Po upływie czterech lat warto pokusić się o ocenę wprowadzonych rozwiązań oraz o wskazanie najbardziej istotnych kontrowersji, jakie wiążą się z wprowadzonymi zmianami. Nie będą one jednak dotyczyć zagadnień związanych z zaskarżeniem odmowy dokonania czynności notarialnej i problemów związanych z postępowaniem przed sądem w tym zakresie. Ze względu na obszerność wymaga to odrębnego opracowania.

Koncentracja poniższych wywodów skupiona będzie na ustaleniu, czym dzisiaj jest odmowa dokonania czynności notarialnej, jakie elementy powinien zawierać protokół odmowy dokonania czynności notarialnej, a także omówienie przyczyn odmowy dokonania czynności notarialnej wynikających z ustawy prawo o notariacie. Świadomie nie są poruszane i omawiane podstawy (przyczyny) odmowy dokonania czynności wynikające z przepisów prawa materialnego. Także i w tym przypadku główną przyczyną jest ich mnogość i różnorodność, co także przekracza ramy tego artykułu.

Historia

Pierwsza, nowoczesna regulacja notariatu – Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie² – nie definiowała odmowy dokonania czynności notarialnej. Przewidywała jednak w art. 66, że jeżeli notariusz odmówi dokonania czynności, osoba zainteresowana może złożyć w terminie dwutygodniowym zażalenie do

* Notariusz w Krakowie.

¹ Dz.U.2015.1137.

² Dz.U. z 1933, nr 84, poz. 609.

sądu okręgowego według miejsca urzędowania notariusza. Było ono wnoszone do notariusza, który miał obowiązek w ciągu tygodnia przedstawić je ze swoim wyjaśnieniami właściwemu sądowi okręgowemu, który w tej sprawie orzekał w składzie trzech sędziów postanowieniem. Na postanowienie sądu okręgowego służyło zażalenie do Sądu Najwyższego w terminie tygodniowym od daty doręczenia. Co warto podkreślić, zgodnie z art. 66 § 5 zażalenie nie przysługiwało na odmowę sporządzenia czynności z powodu nieuiszczenia opłat państwowych lub samorządowych, związanych z daną czynnością. Także kolejna ustawa³ poprzestawała na wskazaniu trybu zaskarżenia odmowy. Zgodnie z art. 32, na żądanie osoby, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, należy podać na piśmie przyczyny odmowy z uzasadnieniem z pouczeniem o trybie zaskarżenia odmowy. Na odmowę dokonania czynności notarialnej osoba zainteresowana mogła wnieść w terminie tygodniowym zażalenie do sądu wojewódzkiego według siedziby państwowego biura notarialnego, za pośrednictwem tegoż biura, które było obowiązane niezwłocznie przedstawić je sądowi wojewódzkiemu wraz ze swoimi wyjaśnieniami. Sąd orzekał w sprawie postanowieniem, na posiedzeniu niejawnym, w trybie postępowania nie-spornego. Od tegoż postanowienia środek zaskarżenia nie przysługiwał (art. 33). Podobnie była uregulowana sprawa odmowy w ustawie z 1989 roku⁴, z tym, że przyczyny odmowy należało podać na pisemne żądanie (art. 51). Nowością było postanowienie, że notariusz, jeżeli uznał zażalenie za słuszne, mógł dokonać czynności notarialnej. W takim przypadku zażaleniu nie nadawało się dalszego biegu (art. 52 § 2). Jako ciekawostka na przypomnienie zasługuje przepis art. 52 § 4 ustawy z 1989 roku. Zgodnie z nim w razie dostrzeżenia w toku dokonywania czynności notarialnej, że przedstawiona przez stronę decyzja administracyjna lub zaświadczenie organu administracji państwowej budzą wątpliwości co do ich zgodności z prawem, notariusz miał obowiązek wstrzymać się z dokonaniem czynności oraz w ciągu 14 dni miał obowiązek zwrócenia się do prokuratora, powiadamiając o tym równocześnie organ administracji państwowej, który wydał decyzję lub zaświadczenie. Następnie notariusz dokonywał czynności, jeżeli w terminie 30 dni prokurator nie wniósł sprzeciwu od decyzji lub nie wniósł skargi na decyzję do sądu administracyjnego albo nie zakwestionował prawnej mocy zaświadczenia. Obecna ustawa – Prawo

³ Ustawa z dnia 25 maja 1951 roku – Prawo o notariacie (tj. Dz.U. z 1963, nr 19, poz. 106)

⁴ Ustawa z dnia 24 maja 1989 roku – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1989, nr 33, poz. 176).

o notariacie⁵ w brzmieniu obowiązującym do dnia 17 sierpnia 2015 roku stanowiła w art. 82 i art. 83:

Art. 82. Osobę, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, należy pouczyć o prawie i trybie zaskarżenia odmowy, a na jej pisemne żądanie doręczyć w terminie tygodnia uzasadnienie odmowy.

Art. 83. § 1. Na odmowę dokonania czynności notarialnej osoba zainteresowana może wnieść, w terminie tygodnia, zażalenie do sądu wojewódzkiego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii notarialnej. Zażalenie wnosi się za pośrednictwem notariusza, który jest obowiązany ustosunkować się do zażalenia w terminie tygodnia i wraz z zażaleniem przedstawić swoje stanowisko sądowi. Sąd rozpoznaje zażalenie na rozprawie, stosując przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

§ 2. Notariusz może, jeżeli uzna zażalenie za słuszne, dokonać czynności notarialnej; w tym przypadku nie nadaje zażaleniu dalszego biegu.

Od dnia 17 sierpnia 2015 roku do ustawy został dodany art. 81a, a przepisy art. 82 i art. 83 uległy istotnej modyfikacji:

Art. 81a. Odmowę dokonania czynności notarialnej notariusz stwierdza w protokole. Do protokołu nie stosuje się przepisów art. 92 § 1 pkt 7 i 8 oraz art. 94 § 1.

Art. 82. Osobę, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, poucza się o prawie i trybie zaskarżenia odmowy. Osoba ta w terminie tygodnia od dnia odmowy dokonania czynności notarialnej może żądać na piśmie sporządzenia i doręczenia uzasadnienia odmowy. Notariusz sporządza uzasadnienie w terminie tygodnia od dnia otrzymania żądania.

Art. 83. § 1. Na odmowę dokonania czynności notarialnej osoba zainteresowana może wnieść, w terminie tygodnia od dnia doręczenia uzasadnienia odmowy, a gdy nie zażądała w przepisany termin doręczenia uzasadnienia odmowy – od dnia, w którym dowiedziała się o odmowie, zażalenie do sądu okręgowego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii notariusza odmawiającego dokonania czynności notarialnej. Zażalenie wnosi się za pośrednictwem tego notariusza.

⁵ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 roku – Prawo o notariacie (tj. Dz.2019.540).

§ 1a. Notariusz, o którym mowa w § 1, jest obowiązany ustosunkować się do zażalenia w terminie tygodnia i wraz z zażaleniem przedstawić swoje stanowisko sądowi oraz doręczyć je osobie zainteresowanej, chyba że sporządził i doręczył już tej osobie uzasadnienie odmowy.

§ 1b. Sąd rozpoznaje zażalenie na rozprawie, stosując odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym.

§ 2. Notariusz może, jeżeli uzna zażalenie za słuszne, dokonać czynności notarialnej; w tym przypadku nie nadaje zażaleniu dalszego biegu.

Przytoczenie w całości przepisów przed nowelizacją i obowiązujących obecnie, mam nadzieję, ułatwi porównanie zakresu i wagi wprowadzonych zmian. Warto także dodać, że nie uległa zmianie treść art. 81 ustawy Prawo notariacie, który nakazuje notariuszowi odmowę dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem. Nie objaśnia on jednak, czym jest odmowa dokonania czynności notarialnej, a jedynie – albo aż – stanowi podstawową normę wyznaczającą możliwość działania notariusza. Musi ono być zgodne z prawem.

Odmowa dokonania czynności notarialnej

Odmowa dokonania czynności notarialnej nie jest zdefiniowana. Brak bliższego objaśnienia, czym jest, i to zarówno w ustawie Prawo o notariacie, jak i w wypowiedziach doktrynalnych⁶. Co znamienne, piśmiennictwo skupia się raczej na opisie konkretnych sytuacji, które są kwalifikowane

jako odmowa dokonania czynności notarialnej, lub też zdaniem poszczególnych autorów przymiotu takiego nie posiadają. Zmusza to do podjęcia próby wprowadzenia syntetycznego opisu odmowy notarialnej. W mojej ocenie odmowa dokonania czynności notarialnej to:

- bezwarunkowe oświadczenie złożone osobie żądającej dokonania czynności notarialnej, która określiła jej formę i treść;
- o ile jest to oświadczenie złożone przez osobę uprawnioną do dokonywania czynności notarialnej niewyrażające zgody na jej dokonanie;
- o ile osoba żądająca mimo braku tej zgody nadal domaga się dokonania czynności;
- a oświadczenie o braku zgody na dokonanie czynności zostało objęte protokołem, o którym mowa w art. 81a ustawy prawo o notariacie.

Odrębnego omówienia wymagają wszystkie elementy składające się na odmowę dokonania czynności notarialnej.

a/ Żądanie dokonania czynności notarialnej określonej co do treści i formy

Rozważania w tym zakresie rozpocząć należy od stwierdzenia, że ustawa Prawo o notariacie nie określa ani chwili wszczęcia postępowania o dokonanie czynności notarialnej, ani jego formy (form) do chwili dokonania czynności notarialnej. Oznacza to, że żądanie dokonania czynności notarialnej może być wyrażone w każdy sposób. Obecna ustawa, w dużej mierze oparta na rozwiązaniach regulacji z 1933 roku, w niedostateczny sposób współgra ze zmieniającymi się warunkami w zakresie sposobów komunikowania się we współczesnym świecie. Szczególnie jest to widoczne w odniesieniu do etapu poprzedzającego dokonanie czynności notarialnych. Nie jest on objęty żadną regulacją pozytywną ustawy. Uwzględniając praktykę, można wskazać na cztery podstawowe sposoby komunikowania się potencjalnej strony czynności notarialnej z notariuszem: osobiste spotkanie w kancelarii (lub poza nią, jeśli są spełnione przesłanki z art. 3 ustawy Prawo o notariacie), korespondencja tradycyjna (dokument, gdzie nośnikiem informacji jest papier), porozumiewanie się za pomocą poczty elektronicznej, rozmowa telefoniczna. W każdym w tych sposobów możliwe jest wyrażenie żądania dokonania czynności notarialnej. Oczywiście w najpełniejszy sposób może ono być wyrażone w czasie osobistej wizyty strony w kancelarii notarialnej. Ciągłe w taki to sposób najbardziej wszechstronny, jak wolno sądzić, możliwe jest przygotowanie się do dokonania czynności

⁶ R. Szytko, *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, „Rejent” 1991, nr 3, s. 79–96 omawia przesłanki dokonania odmowy, nie precyzując bliżej, czym jest. Podobnie A. Oleszko, *Odmowa sporządzenia czynności notarialnej*, „Rejent” 1996, nr 4–5, s. 45–59, zaś w: *Prawo o notariacie. Komentarz*, cz. II, tom 1, Warszawa 2012, s. 302 stwierdza, że: „Ustawodawca nie przesądza sposobu wyrażenia przez notariusza odmowy dokonania czynności notarialnej. Po wstępnej informacji, która ma postać ustnego przedstawienia podstaw tej odmowy, na żądanie notariusz ma obowiązek sporządzić odmowę na piśmie”. Zob. także J. Budzianowska, *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, NPN 2000, nr 1, s. 44–63. R. Kapkowski, *Odmowa dokonania czynności przez notariusza w aspekcie proceduralnym*, „Rejent” 2008, nr 7–8, s. 41 przyjmuje, że „odmowa jest negatywną reakcją na zgłoszone przez jakąś osobę żądanie, czy wniosek, dotyczące podjęcia określonego zachowania ze strony adresata żądania i wyrażające brak zgody na takie zachowanie”. A. J. Szereda, *Odmowa dokonania czynności notarialnej po zmianach*, „Rejent” 2016, nr 2, s. 123 oraz w: *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79 – 112 Prawa o notariacie*, Warszawa 2018, s. 118–119 nie wypowiada się w tej kwestii jednoznacznie. Przywołuje pogląd W. Broniewicza wyrażony w: *Istota i rodzaje zażalenia w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 1, s. 23, że „Przybierała ona [odmowa – K.M.], według W. Broniewicza, postać ustnego komunikatu skierowanego do strony żądającej dokonania określonej czynności”. Pogląd zaprezentowany przez R. Kapkowskiego akceptuje M.A. Nowocień, *Odmowa dokonania czynności notarialnej i jej zaskarżenie*, Warszawa 2018, s. 120.

notarialnej. Stronie⁷ pozwala na wyartykułowanie swojego zamiaru, okazania posiadanych dokumentów, zaś notariuszowi – na ocenę zgodności zamierzonej czynności z prawem, a także odniesienie się do treści i formy zamierzonej czynności. Pozwala mu także na wypełnienie obowiązku informacyjno-doradczego, przy czym jego zakres nie jest niezmienny w czasie. Wprost przeciwnie. W zależności od postępów w formułowaniu ram czynności, która ma być dokonana, przyjmuje on postać dynamiczną. Uzależniony jest od rodzaju czynności, stopnia jej złożoności, rodzaju i liczby stron, planowanej daty jej dokonania. Są to podstawowe, ale nie jedyne czynniki, które w tym zakresie notariusz winien brać pod uwagę.

Aby notariusz mógł dokonać czynności, strona winna określić, jakiej czynności chce dokonać. Brak oświadczenia strony w tym zakresie uniemożliwia notariuszowi odniesienie się do oceny, czy zamierzona czynność może być dokonana, czy też nie. Jeśli strona nie jest w stanie w sposób pośredni czy też bezpośredni określić, jakiej czynności chce dokonać, trudno taki stan poddać ocenie, czy może ona być dokonana, czy też nie. To oczywiste, jak się wydaje, stwierdzenie nabiera innego znaczenia przy występujących w praktyce czynnościach wyjazdowych, szczególnie do osób w podeszłym wieku, czy też obłożnie chorych. Brak wysłownienia, czy też przekazania w inny sposób (np. na piśmie) woli dokonania czynności na skutek niepozwalającego na to stanu psychofizycznego, nie powinien być traktowany jako przesłanka odmowy dokonania czynności ze względu na wadę oświadczenia woli (art. 82 k.c. w zw. z art. 86 pr. not.). Skoro wola nie jest ujawniana poprzez głos, pismo, czy też inny niebudzący wątpliwości sposób – nie ma żądania dokonania czynności o określonej treści. Oczywiście ocenę w tym zakresie należy odróżnić od sytuacji, gdy strona oświadcza, że chce dokonać czynności o określonej treści, ale notariusz dochodzi do przekonania, że ma do czynienia właśnie z sytuacją wady oświadczenia woli w postaci braku świadomości lub swobody podjęcia decyzji w zakresie złożonego oświadczenia. O takiej sytuacji będzie jeszcze mowa niżej.

Żądanie dokonania czynności notarialnej może być także wyrażone w drodze korespondencji tradycyjnej, za pomocą listu wysłanego do notariusza.

⁷ Oczywiście trzeba mieć także na uwadze, że nie zawsze dokonania czynności żąda strona osobiście. Często jest to pełnomocnik, osoba działająca w interesie stron niebędąca ich pełnomocnikiem (np. pośrednik w obrocie nieruchomościami), czy też członek rodziny (często w przypadku osób o ograniczonej zdolności poruszania się, np. chorych, czy też przebywających w miejsca odosobnienia takich jak zakład karny).

Z reguły może to być tylko etap przygotowawczy, ale nie można też wykluczyć, że będzie to jedyna formuła kontaktu ze stroną przed dokonaniem czynności notarialnej. Wskazać tu należy w szczególności przypadki żądania wydania wypisu czynności już dokonanej. Może to być wypis aktu notarialnego, choć częściej dotyczy to aktu poświadczenia dziedziczenia. Ustawa Prawo o notariacie nie wyklucza takiego sposobu żądania dokonania czynności notarialnej. Tym samym, jeśli określona jest treść i forma żądanej czynności notarialnej, taki sposób porozumiewania się może być podstawą do dalszych działań w zakresie dokonania lub odmowy dokonania czynności.

Również poprzez pocztę elektroniczną może być nawiązany kontakt z osobą, która żąda dokonania czynności notarialnej. W większości wypadków jest to jeden z wielu sposobów kontaktu z notariuszem, występujących naprzemiennie, ale podobnie jak w przypadku korespondencji tradycyjnej nie można wykluczyć, że będzie sposobem jedynym. W takim też razie nie można z góry odrzucić wniosku, że żądanie dokonania czynności notarialnej w drodze e-mailowej będzie musiało podlegać ocenie z punktu widzenia możliwości dokonania czynności lub jej odmowy.

W końcu, nie można tracić z pola widzenia porozumiewania się za pomocą telefonii. Czy jest to sposób tradycyjny, czy też za pomocą sieci bezprzewodowych, jest dla sprawy tu rozważanej bez znaczenia. Istotne jest, że także w taki sposób może być skonkretyzowane żądanie dokonania czynności notarialnej.

b/ Oświadczenie osoby uprawnionej do dokonywania czynności notarialnych niewyrażające zgody na dokonanie żądanej czynności notarialnej

O ile zostanie skonkretyzowane żądanie dokonania czynności notarialnej, kolejnym elementem koniecznym do odmowy dokonania czynności notarialnej jest oświadczenie osoby uprawnionej do dokonywania czynności notarialnych niewyrażające zgody na taką czynność. Zauważyć należy, że przepis art. 81a w zakresie sposobu dokumentowania odmowy dokonania czynności notarialnej adresowany jest do notariusza. Nie oznacza to jednak, że tylko on jest adresatem normy prawnej w niej zawartej. Dotyczy ona w takiej samej mierze wszystkich osób, które mogą dokonywać czynności notarialnych. Będą to: notariusze działający jako zastępcy notariusza, emerytowani notariusze działający jako zastępcy notariusza, zastępcy notarialni działający jako zastępcy notariusza lub na podstawie upoważnienia, o którym mowa w art. 76a § 2 pr. not., aplikanci notarialni

upoważnieni do dokonywania czynności notarialnych w trybie art. 22a § 2 pr. not., a wreszcie notariusze, emerytowani notariusze lub zastępcy notarialni wyznaczeni czasowo do pełnienia obowiązków notariusza przez radę izby notarialnej w trybie art. 22 pr. not.

Wyróżnić można dwie grupy podstaw złożenia takiego oświadczenia:

1. Przesłanki z ustawy Prawo o notariacie.

Zgodnie z art. 2 § 3 pr. not., czynności notarialnych dokonuje się w języku polskim. Na żądanie strony czynności notarialnej notariusz może dodatkowo dokonać tej czynności w języku obcym. Jeśli sam nie posiada uprawnień tłumacza przysięgłego – winien skorzystać z pomocy takiego tłumacza. Przepis ten jest w praktyce raczej rzadko wykorzystywany, a spór, czy mamy wówczas do czynienia z jedną czynnością, czy też wieloma, także sprawy nie ułatwia⁸. Żądanie dokonania czynności dodatkowo w języku obcym najczęściej rodzi po stronie notariusza obowiązek skorzystania z pomocy tłumacza przysięgłego, ale nie jego obciąża powinność zapewnienia jego udziału w czynności oraz uregulowania jego honorarium. Jest to, jak się wydaje, dość oczywiste, że należy to do strony zgłaszającej żądanie dokonania czynności dodatkowo w języku obcym. Jeśli zatem strona nie zapewni udziału tłumacza przy dokonywaniu czynności, notariusz może odmówić żądaniu dokonania czynności także w języku obcym.

Ani notariusz, ani strony nie mają dowolności w wyborze miejsca dokonania czynności notarialnej. Zasadą jest, że czynności notarialnych dokonuje się w kancelarii notarialnej. W zgodnej ocenie piśmiennictwa, jak i orzecznictwa, winna ona być wykładana ściśle, a wszelkie od niej odstępstwa muszą mieć oparcie bądź w charakterze czynności, bądź szczególnych okolicznościach. Zgodnie uznaje się, że nie jest nią wyгода stron czynności. Szczególne okoliczności mogą być związane z wiekiem stron czynności, a tym samym naturalnym procesem ograniczenia sprawności fizycznej, czy też występującym stanem chorobowym. Nie budzi też zastrzeżeń, że charakter czynności uzasadniający dokonanie czynności w innym miejscu niż kancelaria notarialna mają zgromadzenia wspólników, czy też innych organów spółek (zarząd, rada nadzorcza), czy też wspólnot mieszkaniowych. Do notariusza należy ocena, czy w danym przypadku możliwe jest dokonanie czynności poza kancelarią. Jeśli w jej wyniku

⁸ Por. P. Blajer w: *Ustrój notariatu. Komentarz do art. 1 – 78d Prawa o notariacie*, red. A. Rataj, A.J. Szereda, Warszawa 2019, s. 79–81.

dojdzie do przekonania, że nie przemawia za tym charakter czynności lub szczególne okoliczności, winien odmówić takiemu żądaniu strony.

Podstawą do odmowy dokonania czynności notarialnej będzie także brak zgody strony żądającej czynności na ustalenie wysokości wynagrodzenia oraz kosztów przejazdu i innych niezbędnych wydatków poniesionych przez notariusza w związku z dokonaniem czynności. Ustalenie to następuje na mocy umowy pomiędzy stronami czynności notarialnej a osobą dokonującą tej czynności, jak to stanowi art. 5 § 1 pr. not. Regulacja ustawowa, z której wynika umowny sposób ustalenia wysokości wynagrodzenia, nie podważa zasady ustrojowej, że podstawą działania notariusza jest jego powinność dokonywania czynności notarialnych. Umowa dotyczy tylko jednego z aspektów dokonywanych czynności. O ile notariusz nie może odmówić dokonania czynności notarialnej, jeśli nie jest ona sprzeczna z prawem, o tyle nie ma obowiązku godzenia się na wysokość wynagrodzenia zaproponowanego przez stronę. Zależność ta działa także w drugą stronę. Osoba, która chce dokonać czynności notarialnej, o ile nie jest ona sprzeczna z prawem, może zwrócić się o jej dokonanie do dowolnego notariusza i także nie musi się godzić na wysokość zaproponowanego przez niego wynagrodzenia za jej dokonanie. Obowiązek dokonania czynności przez notariusza jest korelatem prawa strony do żądania dokonania czynności. Nie obejmują one wysokości wynagrodzenia, która musi być wynikiem zgodnego oświadczenia stron czynności po jednej stronie oraz notariusza po drugiej stronie. Brak zgodnych oświadczeń w tym zakresie stanowi podstawę do odmowy dokonania czynności notarialnej.

Obowiązek odmowy dokonania czynności notarialnej wynika z braku zgody strony na uprzednie uiszczenie podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od spadków i darowizn (art. 7 § 1 pr. not), a także opłaty sądowej (art. 7 § 2 pr. not.), o ile w danej sytuacji są należne.

W sposób ustawowy regulowany jest czas funkcjonowania kancelarii. Nie oznacza to, że strona czynności notarialnej ma prawo żądania dokonania czynności notarialnej w dowolnie, swobodnie wybranym przez nią terminie, nawet jeśli mieści się to w godzinach pracy kancelarii ustalonych w ramach ustawowych przez notariusza. Ten ostatni ma prawo odmówić dokonania czynności notarialnej w żądanym przez stronę czasie (terminie), o ile nie pozwala on na właściwe przygotowanie się przez niego do dokonywanej czynności, koliduje on z czasem przeznaczonym na inne uprzednio wyznaczone czynności albo z innymi obowiązkami notariusza (np. wezwaniem do sądu jako świadka, czy też obowiązkami samorządowymi). Podkreślenia jednak wymaga, że odmowa na tej podstawie musi

mieć istotną i uzasadnioną podstawę. W innym przypadku łatwo mogłaby się przerodzić w uzurpację, skutkującą ograniczeniem dostępu do możliwości dokonywania czynności notarialnych. Mogłaby się stać łatwym pretekstem do bezprawnej odmowy dokonywania czynności skomplikowanych, czasochłonnych, a mało przychodowych.

Osoba uprawniona do dokonywania czynności notarialnych nie zawsze może dokonać każdej czynności notarialnej. Z istoty rzeczy dotyczy to aplikanta notarialnego. Ustawowy zakres czynności, do których dokonywania może być upoważniony (79 pkt. 2, 4, 7 i 8 pr. not.), może być jeszcze ograniczony poprzez treść udzielonego mu przez notariusza upoważnienia, o którym mowa w art. 22a § 2 pr. not. Podobnie jeśli rzecz dotyczy zastępcy notarialnego. Także i w jego przypadku zakres czynności, których może dokonywać, wyznaczony jest treścią udzielonego mu przez notariusza upoważnienia (art. 76a § 2 w zw. art. 22 § 2 pr. not.). Aplikant notarialny oraz zastępca notarialny, którzy otrzymali upoważnienie do dokonywania czynności notarialnych, zastępca notariusza (inny notariusz, emerytowany notariusz, zastępca notarialny – upoważnieni do dokonywania czynności notarialnych w ramach zastępstwa) są także ograniczeni terminem udzielonego upoważnienia lub zastępstwa. Oczywiście jeśli jest mowa o notariuszu, dotyczy to jego uprawnienia czasowego do zastępstwa innego notariusza.

Nie można także zapominać, że w pewnych szczególnych wypadkach wyznaczenie zastępstwa z powodu nieobecności notariusza wynikać z nieprzewidzianych przyczyn przez prezesa rady właściwej izby notarialnej (art. 21 § 3 pr. not.) lub wyznaczenie zastępstwa przez radę izby notarialnej w wypadku zaprzestania prowadzenia kancelarii przez notariusza z innych powodów niż jego śmierć lub zawieszenie go w czynnościach (art. 22 pr. not.), zakres możliwych do dokonywania czynności wyznaczony jest ustawowo, a ograniczenie terminowe wynika z aktu udzielenia zastępstwa (czynność wyznaczenia zastępstwa przez prezesa RIN lub uchwała RIN).

W końcu mogą zachodzić sytuacje szczególne, np. zawieszenie w czynnościach zawodowych przez sąd dyscyplinarny (art. 68 § 1 pr. not.), czy też uchylenie przez sąd administracyjny decyzji o powołaniu na stanowisko notariusza i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania przez Ministra Sprawiedliwości, które skutkują utratą uprawnień do dokonywania czynności notarialnych. W każdym przypadku, gdy osoba powołana do dokonywania czynności notarialnych nie ma w danym przypadku uprawnień do dokonania czynności notarialnej, winna odmówić dokonania czynności. Jeśli protokół z odmowy dokonania czynności notarialnej jest czynnością notarialną, rodzi się pytanie: jak ma tego dokonać, skoro nie może

dokonywać czynności notarialnych? Otóż odpowiedzi na to pytanie należy, jak się wydaje, poszukiwać w stwierdzeniu, że w takim przypadku nie ma, bo nie może mieć z istoty z rzeczy, zastosowania przepis art. 81a pr. not. Dotyczy on tylko osoby, która może dokonywać czynności notarialnych.

Notariusz jest ustawowo uprawniony do dokonywania określonych czynności. Podstawowy ich katalog jest wymieniony w art. 79 pr. not. Jego uzupełnienie znajduje się w przepisach szczególnych. Wymienić tu można tytułem przykładu wydanie zaświadczenia, o którym mowa w art. 406 § 2 zd. 2 Kodeksu spółek handlowych⁹, od dnia 1 marca 2020 roku – prowadzenie rejestru akcjonariuszy prostej spółki akcyjnej (art. 300 z in. 31 § 1 pkt. 2 k.s.h.), czy też przeprowadzenie sprzedaży przedmiotu zastawu rejestrowego w drodze przetargu publicznego – art. 24 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów¹⁰. Podstawą do odmowy dokonania czynności notarialnej jest żądanie czynności nieleżącej w kompetencjach notariusza. Notariusz jest prawnikiem, ale nie może wchodzić w kompetencje zastrzeżone dla innych zawodów prawniczych. Winien zatem odmówić sporządzenia apelacji, czy też zażalenia w postępowaniu sądowym, spisu inwentarza, czy też postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku.

Do sporządzenia protokołu sprostowania niedokładności, błędu pisarskiego, rachunkowego lub innej oczywistej omyłki dochodzi najczęściej na skutek dostrzeżenia takiej wadliwości przez stronę, która czynności dokonała. Ocena, czy mamy do czynienia z przesłanką określoną w art. 80 § 4 pr. not. należy jednak do osoby, która czynności dokonała¹¹. W możliwych rozbieżnych ocenach, czy możliwe jest sporządzenie takiego protokołu w zakresie innych czynności niż akt notarialny, opowiedzieć się należy za stanowiskiem, że możliwość taka dotyczy wszystkich czynności dokonywanych przez notariusza, w tym także elektronicznego wniosku o wpis do księgi wieczystej. Wąsko jednak należy ujmować kompetencję do dokonania tej czynności. Ma ją tylko osoba, która czynności dokonała, względnie która przy czynności była zastępowana i to o tyle w zakresie aktów notarialnych, o ile jest jeszcze w posiadaniu oryginału aktu. Rozbieżność w ocenie, czy można sporządzić protokół prostujący, czy to ze względu na przesłanki przedmiotowe lub podmiotowe, może stanowić podstawę odmowy dokonania czynności.

⁹ Tj. Dz.U.2019.505.

¹⁰ Tj. Dz.U.2018.2017.

¹¹ Por. A.J. Szereda, *Czynności...*, *op. cit.*, s. 103–105.

Przepis art. 81 pr. not. stanowiący, że notariusz odmówi dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem, jest swoistą metanormą. Wyraża zasadę legalizmu działania notariusza i dokonywanych przez niego czynności. Na dziś za utrwalony należy przyjąć pogląd, że obejmuje to sprzeczność nie tylko w przepisami prawa zakazującymi określonych działań, czy też pozwalającymi je w ściśle wyznaczonych ramach, ale także z zasadami współżycia społecznego. Ze względu na ich ogólność i nieostrość oczywiście słuszny jest pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy¹², że w tym zakresie notariusz winien odmówić dokonania czynności notarialnej, o ile sprzeczność z zasadami współżycia społecznego jest oczywista i jednoznaczna.

Przyjmując, że odmowa dokonania czynności notarialnej też jest czynnością notarialną, można wskazać, że także może dojść do odmowy dokonania czynności notarialnej, gdzie żądaniem strony jest właśnie żądanie dokonania odmowy czynności notarialnej. To paradoksalne na pierwszy rzut oka stwierdzenie można zilustrować następującym przykładem. Zgodnie z art. 37 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹³, zgody drugiego małżonka nie wymaga nieodpłatne nabycie nieruchomości, czy też prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal, o ile to nabycie ma nastąpić do majątku wspólnego. Małżonek może sprzeciwić się czynności zarządu majątkiem wspólnym zamierzonej przez drugiego małżonka, a sprzeciw taki jest skuteczny wobec osoby trzeciej, jeśli mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej (art. 36¹ § 1 i 2 krio). Małżonek A zwraca się do notariusza o sporządzenie umowy darowizny, gdzie A ma być obdarowanym nieruchomością. Wolą darczyńcy przedmiot darowizny ma być objęty wspólności ustawową A i B. Stroną umowy darowizny ma być tylko A. B powziawszy o tym wiadomość, zjawia się w kancelarii notarialnej notariusza, który ma sporządzić umowę darowizny, i oświadcza, że zgłasza sprzeciw. Żąda sporządzenia odmowy dokonania takiej czynności. Co w takim przypadku winien zrobić notariusz? Jak się wydaje, trzeba rozpatrzeć dwie sytuacje. Pierwsza: B zjawia się w kancelarii przed dokonaniem umowy darowizny. Wówczas notariusz nie ma podstawy do sporządzenia protokołu z odmowy dokonania czynności notarialnej na żądanie B w postaci odmowy sporządzenia umowy darowizny pomiędzy A i darczyńcą, gdyż czynność dopiero ma być dokonana w przyszłości. Dopóki darczyńca i A nie stawiają się w kancelarii celem złożenia zgodnych

oświadczeń, czynności nie ma. Tym samym jeśli B nalega – notariusz, jak się wydaje, ma podstawy do sporządzenia protokołu odmowy dokonania czynności notarialnej, którą byłaby odmowa dokonania czynności notarialnej pomiędzy darczyńcą i A. Druga: B zjawia się w kancelarii wraz z A i darczyńcą także stanowczo oświadcza, że nie przystąpi do aktu i nie chce być obdarowanym. Wówczas po stronie notariusza są przesłanki do sporządzenia protokołu odmowy dokonania czynności pomiędzy darczyńcą i A, o ile będą oni podtrzymywać wolę dokonania czynności, tak aby przedmiot darowizny objęty był wspólnością ustawową A i B.

Samoistną podstawą dokonania odmowy jest żądanie dokonania czynności z naruszeniem art. 84 pr. not. Podzielam wszystkie te poglądy, które ze względu na funkcję i charakter notariusza oraz czynności przez niego dokonywanych przyjmują szeroką wykładnię tego przepisu. W mojej ocenie nie ma znaczenia, czy czynność dotyczy notariusza lub innych osób wymienionych w § 1 art. 84 w sposób bezpośredni, czy też pośredni. Tym samym np. za niedopuszczalne trzeba uznać sporządzenie protokołu z obrad walnego zgromadzenia spółki z o.o., czy też spółki akcyjnej, gdy jednocześnie notariusz jest na tym zgromadzeniu pełnomocnikiem wspólnika lub akcjonariusza. Występowanie na takim zgromadzeniu jako pełnomocnik stanowi też naruszenie zakazu z art. 19 § 2 pr. not. Podzielam także pogląd, że notariusz nie powinien dokonywać czynności z osobami prawnymi, których członkiem organów lub wspólnikiem (akcjonariuszem, udziałowcem, członkiem) jest jedna z osób wymienionych w art. 84 § 1 pr. not.

Notariusz winien odmówić dokonania czynności notarialnej, jeżeli nie może ustalić tożsamości osób biorących udział w czynności (art. 85 pr. not.). Obejmuje to nie tylko brak dokumentów, na podstawie których może to uczynić, ale także uzasadnione wątpliwości co do jego autentyczności, ważności, czy też zgodności wizerunku osoby w nim ujawnionej z osobą posługującą się takim dokumentem.

W praktyce duże znaczenie dla przypadków odmowy ma przepis art. 86 pr. not. Zakazuje on notariuszowi dokonania czynności notarialnych, jeśli poweźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych. Wypracowany przez doktrynę i orzecznictwo sposób rozumienia go obejmuje nie tylko wiek i ubezwłasnowolnienie, ale także sytuację, w której są uzasadnione przesłanki do twierdzenia, że następuje przypadek braku świadomości, czy też swobody złożenia oświadczenia woli. Zbyt daleko idące, jeśli miałyby być stanowiskiem uniwersalnym, adresowanym do każdego przypadku, jest stwierdzenie, że dyspozycją tego

¹² Zob. uchwała SN z 18 grudnia 2013 r., III CZP 82/13, OSNC 2014, nr 10, poz. 101.

¹³ Tj. Dz.U.2017.682.

przepisu objęta jest także czynność wprowadzie ważna z punktu widzenia prawa, ale narażająca stronę na niekorzystne dla niej skutki.

Szeroka gama przyczyn odmowy dokonania czynności notarialnej wynika z rozbudowanej treści art. 87 pr. not. Pierwszą z nich jest brak znajomości języka polskiego (art. 87 § 1 pkt. 1). Jest to jednak pojęcie wysoce ocenne. Aspekt ten jest dziś szczególnie istotny i pojawia się w praktyce notarialnej w związku ze stale zwiększającą się liczbą stron czynności notarialnych, które przebywają na stałe lub czasowo w Polsce, a są obywatelami Ukrainy, Białorusi, czy Rosji. Bliskość kulturowa i językowa pomaga takim osobom przyswoić sobie język polski, ale związki te nie eliminują same przez się potrzeby oceny, czy w danym przypadku konieczny jest przekład czynności na inny znany stronie język, czy też udział tłumacza przysięgłego. I w jednym, i w drugim przypadku obowiązki organizacyjne oraz koszty z tym związane obciążają stronę czynności, która ma być dokonana w taki sposób.

Gwarancją proceduralną dla osób głuchych będących stronami czynności jest obowiązek przekonania się przez osobę dokonującą czynności notarialnej, że jej treść jest takiej osobie dokładnie znana i zrozumiała (art. 87 § 1 pkt. 2). W razie braku takiego przekonania należy odmówić dokonania czynności. Podobnie, jeśli nie można przywołać do czynności osoby zaufanej wskazanej przez osobę niewidomą, głuchą, niemą, lub głuchoniemą (art. 87 § 1 pkt. 3) albo brak innej osoby, która za osobę, która nie umie lub nie może pisać, wypisze imię i nazwisko osoby nieumiejącej lub niemogącej pisać, sama się obok podpisując (art. 87 § 1 pkt. 4). Podstawą do odmowy dokonania czynności jest także udział przy czynności jako świadka osoby, o której mowa w art. 87 § 1 pkt. 3 pr. not., jak również brak gotowości złożenia podpisu na akcie notarialnym w obecności notariusza (art. 88 pr. not.).

Zgodnie z art. 92 § 1 pr. not. akt notarialny przed podpisaniem powinien być odczytany przez notariusza lub inną osobą w jego obecności, a następnie notariusz winien się upewnić, że osoby biorące udział w czynności dokładnie rozumieją treść oraz znaczenie aktu, który jest zgodny z ich wolą. Przesłanką do odmowy jest opuszczenie przez jedną lub niektóre osoby kancelarii, lub jeśli czynność odbywa się poza nią – miejsca jej dokonania w sposób niezgodzony, który powoduje, że nie jest ona obecna przy odczytaniu aktu. Inną przesłanką jest także brak przekonania notariusza po odczytaniu aktu, że strony dokładnie go rozumieją i jest on zgodny z ich wolą. Nierzadka jest sytuacja, gdy po odczytaniu aktu niektóre ze stron składają oświadczenia sprzeczne od tych, które wynikają z przygotowanego projektu treści czynności,

co prowadzi do braku konsensu stron co do zgodności złożonych oświadczeń. Czasami prowadzi to do prób wymuszenia na notariuszu dokonania czynności poprzez żądanie przekonania strony, która składa inne oświadczenie niż w projekcie, aby zdanie zmieniła, czy wręcz żądanie podpisania aktu w wersji odczytanej. Jest to jeden z najbardziej oczywistych przykładów koniecznej odmowy dokonania czynności notarialnej.

Liczne powody odmowy dokonania czynności notarialnych wynikają z przepisów związanych ze sporządzaniem aktów poświadczenia dziedziczenia. Pierwszy z nich wiąże się z treścią art. 95a pr. not. Notariusz nie może sporządzić aktu poświadczenia dziedziczenia testamentowego na podstawie testamentu szczególnego. Dalej: brak wszystkich osób przy protokole dziedziczenia (art. 95b w zw. z art. 95ca pr. not.), brak złożenia przez strony protokołu dziedziczenia wszystkich wymaganych prawem oświadczeń (art. 95c § 2) i/lub dokumentów, takich jak oświadczenia o przyjęciu spadku lub zapisu windykacyjnego, czy też aktu zgonu lub aktów stanu cywilnego (art. 95c § 3 i 4 pr. not.). Analogiczne przyczyny mogą dotyczyć projektu protokołu dziedziczenia (art. 95ca § 2 pr. not.). Nie można także dokonać otwarcia i ogłoszenia testamentu, jeśli czynności te zostały już uprzednio dokonane (art. 95d). Przepis art. 95e § 2 pr. not. wyraźnie wskazuje, kiedy notariusz odmawia sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, jednocześnie zaś w § 1 wskazuje (rozumowanie *a contrario*), że notariusz może odmówić jego sporządzenia, jeśli ma wątpliwości co do istnienia jurysdykcji krajowej, treści właściwego prawa obcego, osoby spadkobiercy i wysokości udziałów w spadku lub osoby, co do której spadkobierca uczynił zapis windykacyjny i przedmiotu zapisu. Niewątpliwie brak wskazania (udokumentowania) numeru PESEL spadkodawcy przez strony protokołu dziedziczenia jest przeszkodą do sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia uzasadniającą odmowę dokonania czynności, tak samo odmowa uiszczenia przez stronę protokołu dziedziczenia opłaty za wpis do rejestru spadkowego.

W znanej mi praktyce apelacji krakowskiej większość protokołów z odmowy dokonania czynności notarialnej dotyczy odmowy wydania wypisu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia osobie, która nie była stroną protokołu dziedziczenia i jednocześnie nie wykazała interesu prawnego, jak o tym stanowi art. 95n § 3 pr. not. Najczęściej o wydanie takiego wypisu zwracają się w drodze korespondencji listowej przedstawiciele wierzycieli będących osobami prawnymi, gdyż ich siedziba z reguły jest położona w innej miejscowości niż siedziba kancelarii notariusza, do którego to żądanie jest kierowane.

Także regulacja dotycząca czynności związanych z europejskim poświadczeniem spadkowym może prowadzić do odmowy jego wydania, sprostowania, uchylecia, zawieszenia jego skutków; także i w tym przypadku stwierdzenie odmowy dokonania tych czynności notariusz stwierdza w protokole, do którego nie stosuje się przepisów art. 92 § 1 pkt. 7 i 8 oraz art. 94 § 1 pr. not. Podstawą odmowy jest również brak wpłaty zaliczki na poczet wydatków związanych ze sporządzeniem europejskiego poświadczenia spadkowego (art. 95 § 1 pr. not.).

Od niedawna ustawa Prawo o notariacie została wzbogacona o przepisy związane z zarządem sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Także i w tym zakresie z łatwością można wskazać co najmniej kilka przesłanek odmowy dokonania czynności notarialnych.

W zakresie przyjmowania na przechowanie przez notariusza, podstawami odmowy dokonania czynności notarialnej będą: brak elementu realnego, czyli żądanie sporządzenia protokołu przyjęcia na przechowanie dokumentu lub pieniędzy w walucie polskiej lub obcej bez wręczenia notariuszowi dokumentu, wpłaty do kasy lub uprzedniego przelewu na konto środków pieniężnych; brak związku pomiędzy żądaniem przyjęcia na przechowanie pieniędzy a czynnością dokonywaną przez notariusza.

Przy wydawaniu wypisów aktów notarialnych podstawą odmowy będzie brak wykazania, że jest się stroną czynności, względnie następcą prawnym, a także przekazanie zgodnie z art. 90 § 1 pr. not. oryginałów aktów do archiwum sądu rejonowego prowadzącego księgi wieczyste, właściwego ze względu na siedzibę kancelarii notariusza.

2. Przesłanki wynikające z innych przepisów niż ustawa prawo o notariacie.

Wymienienie nawet pobieżne pojawiających się w praktyce podstaw odmowy dokonania czynności notarialnych, związanych z innymi ustawami niż Prawo o notariacie jest, jak się wydaje, i niemożliwe i niecelowe¹⁴. Owa niemożliwość związana jest z ogromem ograniczeń w zakresie czynności, z którymi notariusz spotyka się w swojej pracy, zaś niecelowość związana jest z tym, że dla dalszych rozważań wystarczą wskazane wyżej przesłanki wynikające z Prawa o notariacie. Ich wymienienie służyć ma ilustracji konieczności uwzględnienia w definicji odmowy dokonania czynności notarialnej bezwarunkowości oświadczenia osoby uprawnionej

do dokonywania czynności notarialnych niewyrażającego zgody na dokonanie żądanej czynności notarialnej.

c/ Bezwarunkowość oświadczenia osoby uprawnionej do dokonywania czynności notarialnych niewyrażającego zgody na dokonanie żądanej czynności notarialnej.

Z podanych wyżej przykładów podstaw do odmowy dokonania czynności notarialnej dość jasno rysuje się podział na takie, które czynią oświadczenie notariusza o odmowie warunkowym, oraz te, które przymiotu takiego nie posiadają. Jeśli jedyną przyczyną odmowy dokonania czynności notarialnej jest brak gotowości uprzedniej zapłaty należnej opłaty sądowej, to odmowa dokonania czynności przez notariusza (jego oświadczenie w tym zakresie) ma charakter warunkowy. Jeśli uiścisz opłatę – dokonam czynności. Podobnie rzecz ma się co do miejsca dokonania czynności, jeśli ma to być inne miejsce niż kancelaria, czy też brak przedłożenia oryginałów dokumentów do protokołu dziedziczenia (projekt przygotowany był na skanach przesłanych e-mailem, ale strona zapomniała zabrać do kancelarii oryginałów), albo też brak dowodu osobistego, gdyż strona nie zabrała go z domu. We wszystkich tych przypadkach odmowa rozumiana jako brak zgody na dokonanie żądanej czynności nie ma charakteru trwałego, inaczej: definitywnego, nieusuwalnego. Jeśli przeszkoda zniknie, notariusz czynności dokona.

Zgola inna sytuacja dotyczy takich przypadków, które z punktu widzenia warunkowości nie znoszą wartościowania. Żądanie dokonania czynności nieprzewidzianej przez art. 79 lub przepisy szczególne, żądanie poświadczenia dziedziczenia na podstawie testamentu szczególnego, czynność z udziałem samego notariusza – w tych także przykładowych sytuacjach nie można mówić o warunkowości oświadczenia o braku zgody na dokonanie czynności notarialnej. Przeszkoda do dokonania czynności ma charakter trwały, definitywny, nieusuwalny. Dlaczego należy wprowadzić takie rozróżnienie? Jeśli odmowa jest warunkowa, do strony należy decyzja, czy przeszkodę usunąć, czy nie. Jeśli przeszkoda jest trwała, notariusz winien przystąpić do sporządzenia protokołu dokumentującego odmowę dokonania czynności notarialnej. O ile strona nadal żąda dokonania czynności.

d/ Żądanie dokonania czynności pomimo braku zgody osoby uprawnionej do dokonywania czynności notarialnych.

¹⁴ Por. w tym zakresie niezwykle rozbudowane wywody: A. Oleszko, *Prawo...*, op. cit., s. 320–373, oraz M.A. Nowociński, *Odmowa...*, op. cit., s. 157–190.

Samo oświadczenie notariusza o braku zgody na dokonanie żądanej co do treści i formy czynności nie jest jeszcze przesłanką sporządzenia protokołu, w którym odmowa zostanie stwierdzona. Niezależnie do tego, czy ten negatywny komunikat ma charakter warunkowy, czy też nie, w znaczeniu wyżej opisanym, osoba domagająca się dokonania czynności może zająć dwa stanowiska. Pierwsze polegać będzie na uznaniu słuszności oświadczenia notariusza. W takim przypadku nie będzie w dalszym ciągu wnosić o dokonanie czynności, czyli po prostu zrezygnuje z jej dokonania. Jeśli tak się stanie, notariusz nie ma obowiązku sporządzenia protokołu stwierdzającego odmowę dokonania czynności, gdyż nie zostały spełnione przesłanki odmowy. Druga sytuacja związana jest z podtrzymywaniem wniosku strony o dokonanie żądanej czynności, niezależnie do tego, czy w danym przypadku odmowa rozumiana jako negatywna reakcja notariusza na żądanie dokonania czynności dotyczy przypadku przeszkody do dokonania czynności o charakterze usuwalnym, czy też nieusuwalnym. Jeśli strona nie uiszcza należnego podatku, a po oświadczeniu notariusza odmawiającym dokonania czynności nadal podtrzymuje swoje żądanie, notariusz musi sporządzić odmowę rozumianą jako protokół, o którym mowa w art. 81a pr. not. Identycznie rzecz się będzie miała z prośbą o dokonanie czynności, gdzie przeszkoda do dokonania czynności nie może być usunięta, np. żądanie sporządzenia testamentu przez osobę małoletnią.

e/ Stwierdzenie odmowy dokonania czynności notarialnej w protokole.

Od czasu wprowadzenia w życie art. 81a, pojęcie odmowy dokonania czynności notarialnej nabrało podwójnego znaczenia. Raz rozumiane jest jako negatywne oświadczenie notariusza na zgłoszone żądanie dokonania czynności. Odpowiada to intuicyjnemu i potocznemu sensowi słowa 'odmowa'. Po wtóre, jest to zbiór zdarzeń opisanych wyżej, obejmujący oświadczenia osoby żądającej czynności oraz osoby uprawnionej do dokonywania czynności notarialnych, do której to żądanie jest kierowane, o ile znajdą one swoje odzwierciedlenie w sporządzonym protokole. Przyjmuje zatem, że odmowa dokonania czynności notarialnej w rozumieniu obecnego brzmienia przepisów ustawy Prawo o notariacie następuje w chwili sporządzenia protokołu, o którym mowa w art. 81a zd. 1 pr. not., a nie w chwili złożenia przez notariusza osobie, która zwraca się o dokonanie czynności, oświadczenia odmawiającego zadośćuczynienia takiemu wnioskowi. Jak starałem się wskazać wyżej, obecnie odmowa dokonania czynności notarialnej to proces obejmujący wiele etapów, z których ostatnim jest

sporządzenie protokołu. Rozumowaniu takiemu można zarzucić, że w takim przypadku strona, do której zostało skierowane oświadczenie wyrażające brak zgody na dokonanie czynności w zakresie możliwości żądania jej zaskarżenia (a wcześniej także żądania uzasadnienia), uzależniona jest od wypełnienia obowiązku przez notariusza w postaci sporządzenia protokołu. I tak jest w istocie. Jeśli notariusz nie wypełnia ciążącego na nim w tym zakresie obowiązku, dopuszcza się zaniechania swoich obowiązków, które może być kwalifikowane jako delikt dyscyplinarny. Tak więc strona żądająca dokonania czynności nie pozostaje w tym zakresie bez ochrony. Za nietrafne w obecnym stanie prawnym oceniam stanowisko, że odmowa dokonania czynności notarialnej to negatywny komunikat notariusza do strony żądającej sporządzenia czynności, a protokół tylko okoliczność tę stwierdza. Skoro poprzednio nie była określona ani forma, ani treść odmowy, to zmiana ustawy polegająca na dodaniu art. 81a jest na dzień dzisiejszy określeniem chwili dokonania odmowy jako daty sporządzenia protokołu. Nie jest to chwila złożenia oświadczenia odmownego stronie żądającej, a tylko jedno z wymaganych oświadczeń w ciągu sekwencji zdarzeń prowadzących do odmowy¹⁵.

III. Protokół stwierdzający odmowę dokonania czynności

Zgodnie z treścią art. 81a odmowę dokonania czynności notarialnej notariusz stwierdza w protokole; do protokołu tego nie stosuje się przepisów art. 92 § 1 pkt. 7 i 8 oraz art. 94 § 1. Brak innych regulacji w tym zakresie uprawnia do spostrzeżenia, że odmowa dokonania czynności notarialnej zawarta w tak sporządzonym protokole jest czynnością notarialną. Czynność ta jest zatem rejestrowana w repertorium A na zasadach ogólnych¹⁶. Skoro nie są określone elementy tego protokołu, zasadne jest odwołanie się do treści art. 104 § 4 pr. not., zgodnie z którym protokoły spisuje się w formie aktu notarialnego¹⁷. Generuje to obowiązek analizy treści przepisu art. 92 określającego wymogi, jakie powinien zawierać akt notarialny w połączeniu z wszystkimi innymi przepisami dotyczącymi

¹⁵ Jak odczytuję, zbliżony pogląd prezentuje M.A. Nowocień, *Odmowa...*, op. cit., s. 131: „Można dojść do wniosku, że odmowa i sporządzenie protokołu to działania notariusza współlegzystujące i to w sposób nierozdzielny. Wprawdzie protokół z odmowy ma charakter następczy, jednak nie można wyobrazić sobie odmowy bez sporządzenia protokołu”.

¹⁶ Tak też A. J. Szereda, *Czynności...*, op. cit., s. 122.

¹⁷ Por. *idem*, *Odmowa...*, op. cit., s. 123–126; *idem*, *Czynności...*, op. cit., s. 119–121; M.A. Nowocień, *Odmowa...*, op. cit., s. 130.

czynności notarialnych, w szczególności w zakresie trybu dokonywania czynności notarialnych.

Protokół winien zawierać dzień, miesiąc i rok sporządzenia aktu. Jako że jest to czynność dokonywana tylko przez notariusza, bez udziału strony (stron), nie musi zawierać godziny i minuty rozpoczęcia i podpisania aktu jako elementu spełnienia żądania strony w tym zakresie. Dane w tym zakresie protokół może oczywiście zawierać, jeśli notariusz uzna, że zachodzi taka potrzeba. W protokole winno być także odnotowane miejsce sporządzenia aktu. Co do zasady będzie to kancelaria notarialna, ale nie można wykluczyć, że zaistnieją szczególne okoliczności uzasadniające jego sporządzenie w innym miejscu. Dalej imię, nazwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządziła osoba wyznaczona do zastępstwa lub notariusza lub upoważniona do dokonywania czynności notarialnych, także imię i nazwisko tej osoby. Jak już wyżej wspomniano, spektrum możliwych sytuacji faktycznych w tym zakresie jest znaczne.

Przepis art. 92 § 1 pkt. 4 wymaga, aby akt notarialny zawierał imiona, nazwiska, imiona rodziców i miejsce zamieszkania osób fizycznych, nazwę i siedzibę osób prawnych lub innych podmiotów biorących udział w akcie, imiona, nazwiska i miejsce zamieszkania osób działających w imieniu osób prawnych, ich przedstawicieli lub pełnomocników, a także innych osób obecnych przy sporządzeniu aktu. W oczywisty sposób nie daje się on wprost zastosować do protokołu odmowy dokonania czynności notarialnej. Jak wspomniano wyżej, oprócz osobistego stawiennictwa osoby żądającej dokonania czynności notarialnej w kancelarii notarialnej może ona zgłosić wolę dokonania czynności także w drodze telefonicznej, korespondencji elektronicznej (e-mail) lub poczty tradycyjnej. Nie jest jasne, jak w takim przypadku należy postąpić. Owe zaciemnienie wyboru właściwej drogi postępowania spowodowane jest także ogólnym wymaganiem stwierdzenia tożsamości osoby biorącej udział w czynności (art. 85 § 1 pr. not.) oraz zakazem dokonywania czynności przez notariusza, jeśli poweźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych (art. 86 pr. not.). Czy i te przepisy winny być stosowane przy sporządzeniu protokołu? Spróbujmy dokonać analizy możliwych wariantów rozwiązań.

Odmowa dokonania czynności notarialnej jest skutkiem zgłoszonego żądania jej dokonania. Musi pochodzić od konkretnej, zindywidualizowanej osoby. Dokonanie odmowy także wywiera skutek prawny w sferze praw i obowiązków oznaczonej osoby. Tym samym w protokole osoba ta musi być właściwie określona. Skłania to przyjęcia za słuszne, że norma art. 92 § 1 pkt. 4 winna być zastosowana w całości, z tą modyfikacją, że

dane w niej określone winny dotyczyć nie stron (strony) żądanej czynności, a osoby, która żąda konkretnej czynności. Jej to bowiem notariusz odmawia dokonania czynności. Niezależnie zatem od sposobu zgłoszenia żądania dokonania czynności w przypadku osób fizycznych sporządzenie odmowy jest możliwe, o ile osoba fizyczna poda dane obejmujące co najmniej imię i nazwisko, imiona rodziców oraz miejsce zamieszkania, a w przypadku osób prawnych, niezależnie od tego, czy działających przez przedstawicieli (organy), czy pełnomocników, dane w przepisie wyżej powołanym wskazane. W tym zakresie sposób zgłoszenia żądania dokonania czynności, jak się wydaje, nie generuje trudności nie do przewyżczenia – o ile oczywiście osoba zgłaszająca chęć dokonania czynności właściwie dane poda. Większe trudności pojawiają się przy ustaleniu tożsamości. W mojej opinii takiej ustalenie tożsamości jest konieczne. Siłą rzeczy nie może to nastąpić w drodze rozmowy telefonicznej. Tym samym nie może dojść do odmowy dokonania czynności notarialnej osobie, która zgłosiła żądanie dokonania czynności w taki sposób, gdyż nie można ustalić jej tożsamości. Przy poczcie elektronicznej oraz przy korespondencji tradycyjnej (listowej) jest podobnie. Można jednak przyjąć, że jeżeli podpis na pisemnym żądaniu jest poświadczony notarialnie, warunek ten jest spełniony. Podobnie w zakresie drogi e-mailowej – jeżeli załączony do korespondencji plik jest podpisany za pomocą kwalifikowanego podpisu elektronicznego, o ile z danych do niego załączonych wynikają dane niezbędne do ustalenia tożsamości nadawcy oraz konieczne do treści protokołu. Nie ma także jednoznacznej odpowiedzi, czy braki korespondencji w tym zakresie winny być przedmiotem reakcji notariusza w postaci korespondencji zwrotnej wzywającej do uzupełnienia braków. Choć osobiście przychyłabym się do poglądu, że takie wezwanie winno być przez notariusza wysłane, to problematyczne pozostaje sformułowanie rygorów nieuzupełnienia tego braku. Pozostawienia wniosku bez rozpoznania? Odmowy sporządzenia protokołu odmowy dokonania czynności notarialnej? Istnieje tu wyraźna luka ustawowa.

Inaczej trzeba podejść do zakazu dokonywania czynności notarialnej, jeśli notariusz poweźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych. Po pierwsze, jest tu mowa o stronie czynności notarialnej; nie powinno się w mojej opinii zakazu tego rozszerzać na osobę żądającą czynności notarialnej. Nie jest to jeszcze strona czynności notarialnej. Dokonania czynności notarialnej może żądać także osoba, która nie musi być stroną czynności, o którą wnosi. Warto zauważyć, że obowiązek ustalenia tożsamości dotyczy nie stron czynności notarialnych, a osób biorących udział w czynności. Jest to szerszy zakres

podmiotowy, do którego należy zaliczyć – jak już wspomniałem w mojej opinii – także osobę, która zwraca się do notariusza o dokonanie czynności notarialnej. Po drugie, gdyby przyjąć, że należy to badać, to wówczas nie można by odmówić dokonania czynności poprzez sporządzenie protokołu także w przypadku, gdy podstawą odmowy byłyby wątpliwości, czy wręcz pewność, że strona znajduje się stanie wyłączającym świadome, czy też swobodne wyrażenie swej woli. Tym samym osoba taka byłaby pozbawiona możliwości kontroli przed sąd odmowy dokonania czynności notarialnej, czyli sporządzenia protokołu. Takie rozumienie treści art. 86 stałoby też w jawnej sprzeczności z konstytucyjną zasadą dostępu do sądu. Ponownie trzeba tu z naciskiem podkreślić, że brak świadomości psychicznej strony w stopniu, który nie pozwala jej na wyartykułowanie żądania dokonania czynności, nie jest powodem do dokonania protokołu odmowy dokonania czynności notarialnej. Skoro nie ma woli dokonania czynności, nie można też mówić o odmowie jej dokonania. W takim przypadku notariusz odstępuje od dalszych czynności.

Odpowiedniego stosowania wymaga też przepis art. 92 § 1 pkt. 5. Zgodnie z nim w akcie powinny się znaleźć oświadczenia stron, z powołaniem się w razie potrzeby na okazane przy akcie dokumenty. Przy protokole odmowy dokonania czynności notarialnej rozumieć to należy w ten sposób, że opisana winna być treść i forma żądanej czynności, której odmowa dotyczy. Notariusz może, ale nie musi opisywać w tym zakresie całej sekwencji zdarzeń, które doprowadziły do odmowy. Z istoty rzeczy jest to element konieczny uzasadnienia odmowy, a nie protokołu. Podobnie ma się rzecz ze stwierdzeniem, na żądanie stron, faktów i istotnych okoliczności, które zaszyły przy spisywaniu aktu, jak stanowi art. 92 § 1 pkt. 6 pr. not. W protokole tym nie ma stron ani osób obecnych przy jego sporządzeniu – trudno zatem przyjmować, że ma on zastosowanie czy to wprost, czy to pośrednio, do omawianej czynności. Protokół odmowy jest czynnością sprawczą – tworzy odmowę, a nie sprawozdawczą¹⁸ – nie opisuje, jak do tego doszło. Właściwym i pożądanym miejscem jest uzasadnienie. Nie podzielam poglądu, że w protokole winna obowiązkowo znaleźć się podstawa prawna odmowy, wywodzonego z zapisu, że jest to istotna okoliczność przy spisywaniu aktu¹⁹. Także i w tym zakresie powinno być ta z istoty czynności jest elementem uzasadnienia.

¹⁸ Odmienne M.A. Nowocien, *Odmowa...*, op. cit., s. 132, która stwierdza, że „protokół z odmowy dokonania czynności notarialnej ma charakter czysto sprawozdawczy”.

¹⁹ Tak przyjmuje A.J. Szereda, *Odmowa...*, op. cit., s. 127, stwierdzając, że „zaakcentowanie wymaga podanie podstawy prawnej odmowy dokonania czynności notarialnej, rozumianej

W tym jednak miejscu trzeba z naciskiem zaznaczyć, że oba przywołane wyżej przepisy oraz istota czynności rodzą wymóg zamieszczenia po opisie żądanej czynności bezwarunkowego i stanowczego oświadczenia osoby sporządzającej protokół, że odmawia dokonania czynności notarialnej.

Kontrowersyjną sprawą jest kwestia wynagrodzenia za sporządzenie protokołu odmowy czynności notarialnej. Skoro jest to czynność notarialna, notariuszowi należne jest wynagrodzenie za jej dokonanie. Możliwe jest do przyjęcia, że w wysokości maksymalnej jak za sporządzenie innego protokołu, ale też nie bez racji można twierdzić, że może ono być ustalone jak dla czynności, której protokół odmowy dotyczy²⁰. Jednak dużo większym mankamentem jest to, że i w tym przypadku winno ono być ustalone w drodze umowy pomiędzy żądającym czynności a notariuszem. Problem pojawia się, gdy strony nie dojdą w tym zakresie do porozumienia. Skoro może to być jedna z przyczyn odmowy, to znowu może dojść do paradoksu – co znowu może być przyczyną odmowy sporządzenia protokołu odmowy. Taki stan rzeczy jest z pewnością niedobry. Rozwiązaniem mogłoby być ustalenie stałej wysokości wynagrodzenia notariusza za sporządzenie protokołu odmowy czynności notarialnej lub wprowadzenie przepisu, który wprost stwierdzałby, że od sporządzenia takiego protokołu wynagrodzenie nie przysługuje.

IV. Pouczenie osoby, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, o prawie i trybie zaskarżenia odmowy.

Nie jest oczywiste, w jaki sposób o prawie i trybie zaskarżenia odmowy powinien pouczyć notariusz osobę, której odmówiono dokonania czynności notarialnej. Przyjąć można, że może to być albo część protokołu odmowy dokonania czynności notarialnej, albo pisemne oświadczenie, dołączone do wypisu tego aktu. Pouczenie ustne nie będzie, jak się wydaje, spełniać wymagań ustawowych. Po zmianie z 2015 r. intuicyjnie najbardziej właściwym miejscem na zamieszczenie stosowanego pouczenia jest protokół. Skoro odmowie nadano obligatoryjną formę, jednym z koniecznych składników protokołu powinno być pouczenie. Do obrony jest jednak także pogląd, że stan taki choć pożądanym nie jest

jako wskazanie przepisów prawa, z którymi proponowana czynność jest sprzeczna”; zob. *idem*, *Czynności...*, op. cit., s. 122.

²⁰ Zob. A.J. Szereda, *Odmowa...*, op. cit., s. 127–128; *idem*, *Czynności...*, op. cit., s. 122–123, M.A. Nowocien *Odmowa...*, op. cit., s. 146; L. Borzemski w: *Akty notarialne. Praktyczne komentarze. Orzecznictwo. Koszty*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2019, s. 1389.

jedynym z możliwych do akceptacji jako spełniający wymagania ustawy. Skoro przepis art. 82 pr. not. był także zmieniany tą samą nowelizacją, a ustawodawca nie odniósł się do pouczenia jako elementu protokołu odmowy – obowiązek ten może być także wypełniony w inny sposób niż przez zamieszczenie go w protokole. Tym samym za dopuszczalne uznać trzeba zawarcie pouczenia na piśmie, ale poza protokołem. Z istoty rzeczy pouczenie ustne, po nowelizacji wymagań art. 82 zd. 1, spełniać nie będzie.

Uzasadnienia szukać można na trzech płaszczyznach. Po pierwsze, odmowa została sformalizowana. Jak wyżej wskazano, nie każdy negatywny komunikat notariusza skierowany do osoby żądającej dokonania czynności notarialnej, jest odmową jej dokonania. Może on, ale nie musi, przerodzić się w odmowę. Odmowa wymaga sporządzenia protokołu. Po drugie, żądanie dokonania czynności notarialnej może być skierowane do notariusza, m.in. także na piśmie. O ile spełnia ono wymagania dotyczące możliwości sporządzenia protokołu odmowy (np. ustalenie tożsamości osoby żądającej dokonania czynności) – odmowa może nastąpić bez osobistej styczności notariusza i osoby żądającej. Trudno przyjąć, że możliwe jest wówczas pouczenie ustne. Oczywiście przytoczonemu przykładowi można zarzucić, że jest to wyjątek, a nie norma. Najczęściej czynność jest dokonywana lub następuje odmowa na skutek osobistego kontaktu strony z notariuszem. To prawda, ale i w takim przypadku do odmowy dochodzi dopiero z chwilą sporządzenia protokołu, najpóźniej zatem z chwilą zapoznania się z jego treścią przez osobę, której czynności odmówiono, obowiązek pouczenia winien być wypełniony. Jeśli nie znajduje się ono w samej treści protokołu, dopuszczalne jest umieszczenie go w pisemnym oświadczeniu notariusza załączonym do protokołu. Jest też rzeczą dość notoryjną, że skoro stronie odmówiono dokonania czynności i protokół odmowy został przez notariusza sporządzony, ich kolejny kontakt najczęściej następuje poprzez korespondencję pisemną. Notariusz winien doręczyć protokół osobie, której odmowa dotyczy. Jeśli czyni to przez pocztę, może do wypisu dołączyć oświadczenie zawierające stosowane pouczenie. Po trzecie, pouczenie o prawie i trybie zaskarżenia wpływa wprost na terminy proceduralne, a tym samym na prawa (lub możliwość obrony praw) osoby, której czynności odmówiono. Pouczenie ustne nie spełnia minimalnych standardów ochrony w tym zakresie.

Różne stanowiska można prezentować także w zakresie treści pouczenia. Przyjmując, że spełnieniem tego obowiązku jest przytoczenie treści

przepisów art. 82 i art. 83 pr. not.²¹. Za nietrafne uważam stanowisko, że pouczenie winno także odnosić się do wskazania elementów formalnych, jakie winno zawierać zażalenie, z odwołaniem się do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Notariusz nie ma obowiązku w tym zakresie. Skoro przepisy Prawa notariacie go nie precyzują, obowiązek ten nie może być traktowany rozszerzająco. W mojej ocenie dotyczy to także wskazania adresu sądu okręgowego, do którego należy kierować zażalenie, czy też kwestii związanych z wysokością opłaty sądowej od zażalenia, trybu uiszczenia, czy też możliwości zwolnienia od niej²².

V. Uzasadnienie odmowy dokonania czynności notarialnej

Z istoty rzeczy uzasadnienie sporządzane jest po sporządzeniu protokołu odmowy. Obowiązek jego sporządzenia wynika z woli osoby, której odmówiono czynności. Notariusz nie ma obowiązku sporządzenia go z urzędu. Zgodnie z art. 82 zd. 2 pr. not. osoba, której odmówiono dokonania czynności, może w terminie tygodnia od dnia odmowy dokonania czynności notarialnej żądać na piśmie sporządzenia i uzasadnienia odmowy. Przepis ten ma też znaczenie pośrednie dla sposobu doręczenia protokołu odmowy. Odmowa następuje z chwilą sporządzenia protokołu, ale dla osoby, której czynności odmówiono, termin do złożenia żądania sporządzenia odmowy biegnie od momentu, gdy mogła zapoznać się z jego treścią. Jeśli stawia się w kancelarii i osobiście odbierze wypis protokołu, termin 7-dniowy biegnie od dnia odbioru. Jeśli notariusz doręczy wypis w inny sposób (np. poprzez pocztę), bieg jego terminu rozpoczyna się od chwili, w której miała możliwość zapoznania się z jego treścią. W tym przypadku – odbioru korespondencji. Nie jest do końca jasna sytuacja, w której osoba nie odebrała korespondencji zawierającej wypis protokołu. Przepis nie daje jednoznacznej odpowiedzi, jak w takim przypadku liczyć termin do złożenia żądania sporządzenia i doręczenia uzasadnienia odmowy.

Uzasadnienie odmowy notariusz sporządza na piśmie. Nie jest ono czynnością notarialną i nie stanowi części protokołu odmowy. Akceptowalnym postulatem jest dołączenie go do oryginału protokołu odmowy²³.

²¹ Podobnie A.J. Szereda, *Odmowa...*, *op. cit.*, s. 128–129, który stwierdza, że „dobrą praktyką przy odmowie dokonania czynności byłoby cytowanie w protokole stosowanych norm prawa o notariacie”.

²² Por. R. Kapkowski, *Odmowa...*, *op. cit.*, s. 47–48; M.A. Nowocień, *Odmowa...*, *op. cit.*, s. 144–146.

²³ Tak L. Borzemski, *Akty...*, *op. cit.*, s. 1389.

VI. Zażalenie na odmowę dokonania czynności notarialnej

Osoba, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, może wnieść zażalenie do sądu okręgowego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii notariusza odmawiającego dokonania czynności notarialnej. Następuje to za pośrednictwem notariusza, który sporządził protokół odmowy. Nie jest on ani obowiązany, ani uprawniony do badania spełnienia wymagań formalnych zażalenia, w tym oznaczenia sądu, do którego jest kierowane, czy w szczególności wymagań związanych z dotrzymaniem terminów określonych w ustawie. Jeżeli nie sporządził uprzednio uzasadnienia odmowy, jest obowiązany do ustosunkowania się do zażalenia w terminie tygodnia i wraz z zażaleniem przedstawienia swojego stanowiska sądowi oraz doręczenia go osobie zainteresowanej.

Podsumowanie

Odmowa dokonania czynności notarialnej to wieloetapowy proces, obejmujący złożone w sposób wyraźny lub w sposób dorozumiany oświadczenia osoby, która żąda czynności notarialnej oraz osoby, która jest uprawniona do dokonywania czynności notarialnych, a do której żądanie dokonania czynności jest kierowane. Zakończeniem tego procesu jest protokół odmowy dokonania czynności notarialnej. W stanie obowiązującym na dzień dzisiejszy brak protokołu jest równoznaczny z nieistnieniem odmowy. Brak adekwatnej reakcji na żądanie dokonania czynności poprzez sporządzenie protokołu odmowy może stanowić delikt dyscyplinarny. Ustawa prawo o notariacie nie reguluje procedury formy i trybu zgłoszenia żądania dokonania czynności notarialnej. Możliwe do wystąpienia formy komunikacji w zakresie żądania dokonania czynności determinują także możliwość odmowy dokonania czynności. W szczególności nie każda możliwa forma komunikacji w zakresie żądania dokonania czynności umożliwia sporządzenie protokołu odmowy. Jedną z przeszkód formalnych może być brak możliwości ustalenia tożsamości osoby żądającej dokonania czynności. Rozważenia na przyszłość wymaga postulat związania sporządzenia protokołu odmowy z jednoczesnym sporządzeniem jej uzasadnienia. Obecnie te dwa elementy, jak się wydaje, formalnie pozostają w oderwaniu. Protokół odmowy jest czynnością notarialną, uzasadnienie odmowy czynnością notarialną nie jest.